

Щодо онтологічних вимірів в ґендерних художніх моделях сучасної української романістики, то в цьому випадку дослідження особливо виграє в мікроаналізі. Саме тут виявляється оригінальність авторських інтерпретацій втілення цікавих спостережень тілесності, конфлікту і відновлення ґендерного паритету, дихотомії село / місто, мортальної тематики в текстах М. Кідрука, М. Матіос. Є. Положія, В. Шкляра, Л. Денисенко, Н. Сняданко.

Висновки роботи аргументовані й переконливі, підтверджуються ґрунтовною літературознавчою інтерпретацією конкретного матеріалу. Загалом рецензована книга О. Башкирової є безумовно позитивним явищем, яке послужить стимулом для пошвавлення дослідницької діяльності у вивченні проблеми ґендерних художніх моделей в українському просторі.

Одержано редакцією – 22.09.2018 р.

Прийнято до публікації – 22.10.2018 р.

УДК 821.161.2

Людмила РОМАЩЕНКО

«ЛЕБЕДІ ЛЕТЯТЬ НАД МОЇМ ЖИТТЯМ»: МИХАЙЛОВІ СТЕЛЬМАХУ – 105 РОКІВ

„Я стужився, мила, за тобою...” Саме ці слова відомої пісні на текст Д. Павличка спали мені на думку, коли проглядала програму Всеукраїнської науково-практичної конференції „Михайло Стельмах у новітніх парадигмах наукового знання”, що проходила у Вінниці 25-26 травня 2017 року. І справді „стужився” науковий світ за творчістю письменника із життєвим кредо: „Нехай не знає втоми та рука, / Що добре зерно в добру землю сіє” (М. Рильський). Про це свідчить

рекордна кількість учасників – близько 240 науковців із різних регіонів України. Знаменно, що конференція відбулася у 105-у річницю із дня народження письменника і 105-річницю заснування Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського – одного з найстаріших педагогічних закладів України, який свого часу закінчив Михайло Панасович і в якому факультет філології й журналістики носить його ім'я.

Стельмахові твори останнім часом майже не видають, про нього мало пишуть, а якщо й згадують, то переважно в непривабливому аспекті. Мовляв, типовий представник соціалістичного реалізму („псевдометоду”), лакував радянську дійсність, глорифікував партію та її вождів, гіперболізував класове і т. д. Його творчість названо „органічно фальшивою”, позбавленою „мистецької вартості” (І. Кошелівець). Пригадалося, якось непомітно пройшов 2012-ий – рік столітнього ювілею класика української літератури ХХ століття: чи то через невтішні прогнози кінця світу, чи то із-за Євро-2012, про що тільки й говорили.

Уважно перечитавши твори класика (він для мене таким і залишиться), несподівано зробила висновок, що їхній зміст, особливо в останні десятиліття, ще більш актуалізується. Живописець українського села на зламних, драматичних етапах ХХ століття, письменник показував гостру боротьбу в Україні за землю і волю й застерігав: „Кров людська – не водиця”.

А скільки ж тієї крові пролито за роки „бездержавної державності” України, скільки зловживань і злочинів здійснено, щоб урвати шмат дорогої (справді, на вагу золота) київської землі або відібрати в усієї громади чи окремих громадян омріяні гектари в населених пунктах на під'їзді до столиці чи на морському узбережжі (і не тільки)?! Чи хто й порухує?!

Михайло Стельмах захоплено-романтично повідав про Україну на весь світ, його твори перекладені більш як сорока мовами. Чи багато нинішніх літераторів можуть похвалитися подібним?

Тож на пленарному засіданні було акцентовано на багатогранності таланту Михайла Панасовича, його місці в історії українського письменства. Про це йшлося у вітальному сло-

ві проректора з наукової роботи, доктора педагогічних наук, професора Алли Миколаївни Коломієць, декана факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха, доктора філологічних наук, професора Інни Яківни Завальнюк, завідувача кафедри методики філологічних дисциплін і стилістики української мови, доктора педагогічних наук, професора Ольги Миколаївни Куцевол. Висловлено надію, що нинішня конференція започаткує чудову традицію для стельмахознавців усієї України – обмінюватися науковими здобутками. Окремі з них були представлені в пленарних доповідях.

Незабутнє враження справив виступ сина письменника. Дмитро Михайлович намагався уникнути офіціозу й сухого академізму й ознайомити присутніх із цікавими фактами життя свого батька, його роду і літературних побратимів. Як-от бувальщина про Остапа Вишню, якого поєднувала з Михайлом Стельмахом багатолітня дружба. Одного разу талановитий пересмішник прийшов до свого молодшого колеги „на телевизор” (це чудо техніки тоді було не в усіх). А Михайло Панасович якраз лежав хворий (навіть свої твори він писав переважно лежачи: давалося взнаки поранення). Остап Вишня із властивим йому гумором і самоіронією запитав: „Лежиш?”. „Лежу”, – відповів той. „І не сидиш?” – не вгамовувався Вишня. „Не сиджу”, – промовив хворий. „А я от десять років сидів...” І в тому зізнанні було більше печалі, аніж гумору.

Розповідь Дмитра Михайловича про свій рід дає можливість прихильникам біографічного методу інтерпретувати особливості творчого процесу Стельмаха-прозаїка.

Панас Стельмах, батько письменника, служив на імперському флоті, був кочегаром. Йому довелося працювати в рідному селі Дяківцях в „заможного куркуля”. Той багато працював, був надміру економним у їжі і від того худим, хоч і надбав чималі статки. Побачивши, що його наймит їсть принесену з дому грудочку масла на обід, вельми здивувався і промовив: „Не буде з тебе, Панасе, хазяїна. Я їм масло два рази на рік – на Різдво і Великдень”. Можливо, ця згадка про грудочку масла наштовхнула письменника на відповідний образ у романі „Кров людська – не водиця”. А риси реального

господаря (скупого, хоч і працюючого) знайшли художнє втілення в суперечливій постаті Супруна Фесюка – заможного селянина, який здобув своє багатство тяжкою працею, проте влада землі зробила його рабом. І все ж приватновласницький інстинкт не вбив до решти в ньому людяності й порядності.

М. Дмитренко (Київ) перейняв естафету від сина письменника і не лише розповів про Михайла Стельмаха як збирача і дослідника українського фольклору, а й про його власне людські риси. Михайло Панасович був надзвичайно скромною, сором'язливою людиною, про що свідчить його здатність червоніти від хвилювання (цю рису успадкував і син), небажання вивищуватися над іншими – сидіти в президіях, уникати конфліктів і конфронтацій. Пригадав про одне засідання письменників, на якому метри від літератури давали поради початківцям, як писати, – орієнтуючись на маститих. Григорій Тютюнник, навпаки, порадив молодим писати так, як кожному ляже на душу, щоб бути оригінальним, самобутнім, несхожим на інших. Виступ Григора Михайловича обурило декого із іменитих – назрівав скандал, який, проте, делікатно пригасив Стельмах.

Міркування попереднього доповідача розвинула директор меморіального музею М. П. Стельмаха у с. Дяківцях О. Голованюк. Вона вельми вразила присутніх по-справжньому цінною знахідкою – альбомом 1935 року (один з 8чи 10 подібних), красиво оздобленим українським орнаментом, у якому записані народні пісні, зібрані Стельмахом-фольклористом. Зберігся раритет навіть під час війни, більше того, у скрутні часи, за браком паперу, його використовували за іншим призначенням – з другого боку альбома якийсь невідомий учень виконував домашні завдання. Передала альбом Діана Григорівна Орехова з Москви, з родини вчительки, яка навчала у столиці подільських дітей.

Н. Немировська (Гайсин) продемонструвала, як можна використовувати новітні комп'ютерні технології під час вивчення життєтворчості знаного подільця.

Загалом на конференції діяло шість секцій, учасники яких розкривали грані багатовекторного таланту М. Стельмаха:

„Рецепція творчої постаті Михайла Стельмаха в історичних та художньо-документальних джерелах”, „Інтерпретація творчості Михайла Стельмаха в сучасному літературознавстві”, „Художня спадщина Михайла Стельмаха як об’єкт мовознавчих студій”, „Методика вивчення творчості Михайла Стельмаха в середній і вищій школі”, „Михайло Стельмах – фольклорист”, „Актуальні проблеми сучасного літературознавства, лінгвістики та методик навчання філологічних дисциплін”.

Відома істина: хочеш збагнути феномен митця – побувай у місцях, де він народився і виріс. Тож учасники конференції з великим задоволенням зголосилися відвідати малу батьківщину автора „Великої рідні” – мальовниче подільське село Дяківці, у якому знаходиться меморіальний музей письменника.

Експозиція музею вражає, особливо раритетними речами. Подарований родиною робочий кабінет письменника з його дачі в Ірпені. Важко передати трепет від можливості бодай доторкнутися до улюбленої чашки з вишуканої порцеляни чи письмового столу, за яким письменник творив свої шедеври. Але, мабуть, головне, винесене з музею, – це кардинальна зміна уявлень про особистість митця: він постає надзвичайно доброю, щедрою і скромною людиною. Вразила бувальщина з уст екскурсовода, як письменник приїхав у рідне сіло з великим чемоданом, заповненим грішми, – винагорода за Ленінську премію. Односельці захоплено дивилися на небачену купу грошей (можливо, дехто навіть із заздрістю). Згадалася притча світлої пам’яті Б. Олійника „У поета гроші завелась” („Рахував зневажливо касир, / Обиватель млів: живуть же, гади! / А поет розгублено косив / На поважну паку безпорадно”), ліричний герой якої байдужий до матеріального багатства, яке готовий віддати за „натхнення мед”.

Так і Михайло Панасович промовив односельцям приблизно таке: „Це Ваші гроші, бо без вас я б не став тим, ким став, не написав би своїх творів”. І віддав усю суму на будівництво школи в Дяківцях. Чи багато прикладів такої безкорисливості серед нинішніх літераторів? Пригадується, як кілька років тому до Черкас завітав відомий сучасний письменник, щоб презентувати свою книгу доволі сумнівного художнього рівня

за досить високу ціну. До цього тридцять років на землі Кобзаря не був (усе більше по закордонах). Тож неохоче й невиразно відповідав на питання (вважаючи його провокаційним), що привело його до Черкас, – бажання віддати данину Шевченковому краю чи розповсюдити за чималі гроші свою книжку.

У Дяківцях старші люди ще й досі пам'ятають, як Михайло Панасович на свої гонорари купував шкільне приладдя, чоботи дітям сиротам (вочевидь не забував свого босоногого дитинства), платив своєрідні пенсії солдатським вдовам. Чи не так С. Єсенін за свій гонорар накупив для односельців різноманітного скарбу: ночви, тазики, гребінці (пам'ятаю, цей епізод вразив ще в студентські роки). Мабуть, на таких проявах людської щедрості й доброти слід акцентувати у наш меркантильно-корисливий час.

А далі – відвідини батьківської хати, поряд із якою старезна дідівська клуня, описана в автобіографічній повісті „Гуси-лебеді летять”. Зруйнована невблаганним плином часу, вона мовчить-волає до сучасників – зберегти-відновити для нащадків пам'ять не лише про родинне гніздо Михайла Стельмаха, але й про історію українського села, літописцем якого він був сам.

І вже коли полишали батьківську садибу, хтось із присутніх висловив слушну думку – прокласти в Дяківці студентський фольклорно-діалектологічний маршрут.

Тож хочеться вірити, що невдовзі студенти-філологи, залюблені у слово, помандрують благодатним подільським краєм, аби продовжити справу Стельмаха-фольклориста.

Одержано редакцією – 5.10.2018 р.

Прийнято до публікації – 22.10.2018 р.